

ÕIGLANE RAHU

Ago Lilleorg

Lõuna-Eesti Palvushommikusöök 01.02.2023

Austatud kohalviibijad! Tänan kutse eest olla täna hommikul teiega siin selles tähelepanuväärses kultuuri-ja ajalootemplis.

Seisan teie ees, kui vaimulik, ohvitser ja kaplan. Minu töö KV-s on tagada reservkaplaniteenistus - reservkaplani ametikohtade mehitamine, nende koolitamine ja valmisoleku tagamine. Reservkaplaniteks on koguduste vaimulikud, kelle panustavad riigikaitsele läbi oma koguduse vaimuliku kutsumuse. Täna on meie keskel mitmed reservkaplanid, kes igapäevaselt teenivad kogudusi. Ants Tooming, Andrus Mõttus, Priit Tamm, Mihkel Madalvee, Meelis Maikalu, Aivo Prükk, Tanel Meiel,

Lahinguväljal põimuvad omavahel kaks realiteeti – ideaal ja reaalsus. Ideaal on see, mille poole me püüdleme, sellise maailma poole kus valitseb rahu või nagu VT psalmist ütleb: „kus õiglus ja rahu annavad teineteisele suud.“ (Ps 85:11) või nagu prohvet Jesaja ütleb: „Siis nad taovad oma mõõgad sahkadeks ja piigid sirpideks; rahvas ei tõsta mõõka rahva vastu ja nad ei õpi enam sõdimist.“ Samas elame ebatäiuslikus maailmas kus vaevalt leiame intensiivsest konventsionaalsest konfliktist traagilisemat keskkonda, kus elu ja surma piirjooned omavahel kokku saavad. Mulle meeldib ütles, et lahingohvitserid, kes on sõdima õppinud on esimesed, kes sõda ei soovi, sest nendel ei ole illusiooni mida sõda tegelikult tähendab. KV kaplani roll on sõjamõllus toetada lahingusse minevaid sõdureid, pakkuda haavatutele hingetuge, lugeda hingepalvet surijatega ning mätta langenuid. Lisaks sellele lahingstressi maandamine, leinatoetus, hingehoid, välipalvused jpm.

Minu teemaks on täna „Õiglane rahu.“

Sõja ja rahu üle kõneledes on praegu meie silme ees Ukraina, selle rahvas, president ja nende kangelaslik võitlus. Küsimus sõjast ja rahust ei ole enam abstraktne vaid läbinisti praktiline ja isegi eksistentsiaalne, sest sõda on viimase aasta jooksul tulnud meile lähedale mitmes erinevas võtmes. Kud rääkides raust ei saa me jätta rääkimata sõjast ja vastupidi.

Suhtumises sõtta on ajaloos kujunenud erinevaid käsitusi.

Nendest levinumad on patsifism ja õiglane sõda.

Patsifism oma olemuselt on rahu taotlemine vägavallatul moel. Patsifismi põhjused võivad olla nii religioosset kui filosoofilist laadi, kuid üldiselt iseloomustab seda vaadet sõjavastasus.

Õiglase sõja mõtterraamistiku abil püütakse sõja brutaalsust ja piiramatut jõu kasutamist ohjeldada. Selleks tehakse vahet sõja õigustamisel (*ius ad bello*) ja sõjas kasutatavate meetodite (*ius in bello*) õigustamisel ning viimastel kümnenditel on lisandunud veel üks komponent, milleks on sõja lõpetamise õigustamine (*ius post bellum*). Aastasadu on õiglase sõja moraalsed kriteeriumid olnud teoreetiliseks baasiks hinnangu andmisele, kas üks või teine sõda või sõjapidamise viis on õigustatud. Samuti on õiglase sõja filosoofiline raamistik olnud aluseks, millest erinevatele nii Genfi kui Haagi konventsioonidele. Ühesõnaga on õiglase sõja arusaam olnud see, et sõda ei ole reeglite ja õiguste vaba nähtus.

Kui patsifismi puhul pigem välistatakse sõda, siis õiglase sõda ei püüa sõda kui nähtust likvideerida, küll aga seda ohjeldada.

Sõnastades sõja õigustatud põhjuse ja eesmärgi, samuti eraldades kombantandid ja mittekombantandid, sõnastades seaduslikus ja mitteseaduslikud sihtmärgid.

Kuid patsifismi ja õiglase sõja puhul nende eeldused on erinevad, mis peamiselt seisneb nende erinevas kujutluses inimesest:

- Patsifismi puhul lähtutakse sellest, et inimene on oma loomult hea. Kristlikud patsifistid eeldavad, et päästetud (lunastatud) inimene on vaba kurjusest, kui ta vägivallatult elab armastuses.
- Õiglase sõja puhul lähtutakse sellest, et inimühiskond on ebatäiuslik ja mõjutab inimesi vägivalda suunas. Õiglase sõja kristlike esindajate arvates on inimene patune, päästetud inimene õndsaks saanud patune. Nii tuleb ikkagi ühiskonna ja inimeste ohjeldamiseks kasutada jõudu ja vägivalda.

Selleks, et püüda mõista õiglast rahu, peame enne täpsustama, mida konkreetselt silmas peame, kui rahust kõneleme või seda taotleme. Sõjaeetika entsüklopeedias, *An Encyclopedia of War and Ethics* (1996) eristatakse rahu puhul kaht erinevat tõlgendust – positiivset ja negatiivset rahu. 1. Negatiivne rahu tähendab sõja puudumist (*absence of war*), kuid positiivne rahu hõlmab nii sõja puudumist kui olevikulist sotsiaalset õiglust. 2. Positiivses ja dünaamilises tähenduses on rahu mõistatud mitte lihtsalt kui konflikti puudumist, vaid kui erinevate osade harmoonilist tervikut.¹

Niisiis õiglase rahu eesmärk pole pelgalt sõja ja sõjapidamise lõpetamine või nende puudumine, mis on patsifistliku teooria eesmärk. Selline minimalistlik kujutus rahust on negatiivne rahu, mitte positiivne rahu. Siinkohal sobib viidata Thomas Hobbes'i väitele, et sõja mittetoimumine ei välista sõjaolukorra püsimist ning konflikti käigus vägivalda mittekasutamine ei tähenda veel rahu olemasolu. Näiteks Nõukogude Liit

¹ Põhja-Euroopas ja kolmandates riikides on laiemalt levinud positiivse rahu käsitlus, kuid Ameerika Ühendriikide rahu-uurimise instituutides on enamlevinud negatiivse rahu käsitlus. D. A. Wells. 1996. Lk 386.

ja Lääne liitlased ei pidanud sõjalisi lahinguid ja üldiselt vältisid otsest võitlust üksteisega külma sõja ajal, kuid ometi on sobilik kirjeldada nende suhteid pigem sõja kui rahu olukorrana.

Selleks, et defineerida õiglase rahu, peame küsima, mida mõtleme rahu all ja millist rahu me ikkagi taotleme. Kas vaid negatiivset st sõjapuudumist või positiivset rahu, mis tagab mitte ainult õiguste kaitse kõigile osapooltele vaid loob sotsiaalset õiglust kogu ühiskonnas ja ühiskondade vahel laiemalt.

Head sõbrad, Homme tähistame Tartu rahu aastapäeva, mis sündis homme varahommikul kell 00.45 siin samas Tartus 103. aastat tagasi. Tartu rahu lepingu allkirjastamisega lõpetati sõjaseisukord Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel. Eesti riik kuulutati välja 24. veebruaril 1918, kuid see vormistati Vabadussõjas. Sõda lõppes rahuläbirääkimistega praegusel Vanemuise tänaval. Kui läbirääkimiste meeskond pärast lepingu allkirjastamist Tallinna tagasi jõudis, siis inimesed võtsid mütsid peast austuse märgiks, mida nad olid saavutanud. Inimesed oli väsinud sõjast ja igatsesid rahu. Meil on mida tähistada ja mille eest tänulik olla.

Klassikalise sõja definitsiooni alusel on sõda konflikt vähemalt kahe osapoole vahel. Seega tuleb rahust kõneledes samuti rääkida vähemalt kahest või enamast osapooltest, kes peavad jõudma rahukõnelusteni. Rahu saab olla õiglase siis kui selle puhul arvestatakse kõikide osapoolte õigusi ja kohustusi. Rahu ei saa olla saavutatud ebakindla või pealesurutud kokkuleppe tulemusena.

Õiglase rahu sõlmimine võiks toimuda ainult sõja või konflikti järel või on ehk mõeldav ka selle rakendamine konfliktieelses faasis selleks, et sõja puhkemist vältida. Mitmed ajaloolased on seisukohal, et otsused, mis on tuntud Versailles' rahulepingu nime all riikidevahelise kokkuleppena (1919) sillutasid tee II maailmasõja puhkemisele. Versailles rahulepingu tulemusena suruti Saksamaale peale ebaõiglased lepingutingimused nagu: 1) vähendada oma relvajõude 100 000 meheni ja keelata üldine sõjaväekohustus; 2) vähendada oma sõjalaevastikku 6 sõjalaevani, kusjuures allveelaevade omamine oli rangelt keelatud; 3) likvideerida olemasolevad õhujõud. Belgiale, Prantsusmaale, Taanile ja Poolale tuli loovutada maa-alasid; 4) Poolale loovutatud ala nimetati 1920.-1930. aastatel "Poola koridoriks", kuna see tükeldas Saksamaa kahte ossa – riigi põhiosast eraldati Ida-Preisimaa keskusega Königsbergis. Noor Poola riik sai aga seetõttu väljapääsu Läänemerele; 5) Saksamaa pidi loobuma kõigist asumaadest; 6) Saksamaa pidi hüvitama sõjakahjud ja maksma võitjariikidele reparatsioone; nende esialgseks suuruseks oli 6 600 000 000 naela; 7) Reini jõe piirkonda pidi Saksamaa looma demilitariseeritud tsooni; 8) Saksa rahvast süüdistati "sõja vallapäästmises". *Versailles' rahukonverents – sündmus, mis määras XX sajandi näo.* (<http://www.syg.edu.ee/Materjal/ajalugu/VERSAI.htm> 12.01.2003)

Nagu näeme, õiglase rahu poole püüdlemine ei ole lihtne, sest oht langeda juriidilistesse vaidlustesse võib õigluse ja õiguse asemel saavutada ebaõiglust ja isegi õigusetust. Kuidas sõlmida taoline rahu, et oleks tagatud õigused kõikidele inimestele? Kuidas karistada kurja nii, et me ise ei muutuks kurjaks, ebaõiglust nii, et me ise ei muutuks selle sarnaseks? Kuidas jääda õiglaseks ka siis kui meie vastu on olnud ebaõiglased?

Õiglase rahu kristlik käsitlus läheb õiguse taotlemisest ühe sammu veel kaugemale. Teoloog Reinhold Niebuhr on veendunud, et „kristlik usk peaks meid veenma tõsiasjas, et poliitikas on alati konflikt patuste vahel, mitte aga õigete meeste ja patuste vahel.” (R. Miller 1992:40). See viitab sellele, et õiglase rahu teooria kristliku käsitluse puhul pole eesmärgiks pelgalt rahu, milles konflikt ja vastuolud puuduvad, vaid eesmärgiks on *shalom*.

Heebrea keelne sõna *shalom* tähendab rahu ja selle laiem tähendusväli viitab harmooniale ja tasakaalule terviku erinevate osade vahel. On selle mõjupiirkonnaks siis ühiskond laiemalt, meie oma kodu või mistahes inimgrupp. Tasakaalutus tekib kui me ei suuda tajuda tervikut ja hakkame looma oma enda tehtud mikromaailma ja seda jõuga teistele kehtestama. Tasakaalutus tekitab rahutuse, tasakaal rahu. Kuid 'shalom' viitab rahule, mis lähtub jumalikust allikast, st viimselt ei ole selle maailma tasakaalu punkt mitte inimene ise oma sisemiste ebakõlade ja ebatäiuslikkusega vaid Kõigeväeline Jumal. Kui lubame Jumalal meie Loojal olla meie rahu allikas, pole ime, et rahu meie oma elus ja seeläbi ka meie ümber toob rohkem õiglust sellesse katkisesse maailma, sest asendub lootusetus asendub lootusega ja vihkamine armastusega.

Ius post bellum kriteeriumid püüavad leevendada üleminekut sõjaaja suhetelt rahuaja suhetele.

- **Proportsionaalsus ja avalikkus** – rahulepingud peavad olema mõlemale poolele vastuvõetavad ja kuulutatud välja avalikult.
- **Õiguste kindlaksmääramine** – rahuleping peab sätestama nii sõja algatajate kui ka kannatajate peamisi õigusi
- **Eristamine** – võitjariik peab eristama kaotajariigi sõjaväelisi juhte, sõdureid ja tsiviilisikuid. Tsiviilisikutel on õigus immuunsusele. Esimesele kahele on määratud eraldi karistused, sõltuvalt rikkumistest.
- **Kaotajariigi ülemjuhatuse/riigi poliitilise juhtkonna karistamine** – kui kaotajariigi riigipead on rikkunud sõja käigus *jus ad bellum* ja *jus in bello* reegleid, määratakse neile rahvusvahelis(te)e sõjakohtu(te) poolt vastavad karistused. **Kaotajariigi sõdurite karistamine** – kui kaotajariigi kaitsejõudude sõdurid on sooritanud sõja jooksul sõjakuritegusid, peab nendega talitlema sarnaselt riigijuhtide karistustega.
- **Kompensatsioon** – võitjariigi õiguseks võib olla nõuda kaotajariigilt rahalist kompensatsiooni, kuid peab vältima selle liiga kõrgeks määramist, kuna kaotajariigil peab jätkuma ressursse ka enese riigi taasülesehitamiseks.
- **Rehabilitatsioon** – võitjariik võib tihtipeale läbi viia kaotajariigis ulatuslikke reforme, demilitariseerimist, desarmeerimist, struktuuraalseid muudatusi jm meetmeid, et tagada kaotajariigi ülesehitamine.

Kord elas kuningas, kes pakkus, et annab auhinna kunstnikule, kes oskas kõige paremini rahu kujutada. Paljud kunstnikud otsustasid osaleda ja saatsid kuningale oma meistriteosed.

Erinevate meistriteoste seas oli üks pilt rahulikust järvest, mis meenutas väga rahulikult kõrguvaid lumiseid mägesid, kus oli kuulda sinist taevast koos kohevate pilvedega.

Pilt oli eeskujulik. Enamik neist, kes vaatasid erinevate kunstnike rahumaale, arvasid, et see maal oli kõigi teiste seas parim.

Kuid kuningas pidas silmas teist võitjat. Publiku üllatuseks oli võitnud pilt ka mäest, kuid see oli tavalisem ja karmisem kui teine tükk.

Taevas oli varjuline ja paistis vihane, sest seal lõi välku. See oli täpselt vastupidine sellele, kuidas rahu peaks välja nägema. Teised arvasid, et võib-olla esitas kunstnik vale maali, mis näitab pigem tormi kui rahu.

Mida teised tähele ei pannud, oli see, et kui maali tähelepanelikult vaadata, siis kivi pragudes kasvab pisike põõsas. Võsas on emalinnu ehitatud pesa ja keset tormist ilma istub lind rahulikult oma pesal.

Sellel konkreettsel portreel oli kujutatud, et kogu segaduse juures on ikka keegi, kes võib oma südames rahulik olla.

Rahu Jumalas keset ebatäiuslikku maailma. Veendumus, et minu elu ei ole selle maailma heitlike olukorade vaid Jumala käes annab kindluse nii elu kui surmas. Amen.

seisneb *agape* rakendamises eetilise printsiibina. Sel juhul õiglase rahu teooria eesmärgiks on rahu ja rahusõlmimise õigustamine. Kuid see ei seisne õiguste tagamises, vaid armastuse kehtestamises õiglusena. Seda ilmestab apostel Pauluse *agape* selgitus „armastus ei otsi omakasu“ (1Kr 13). *Agape* omakasupüüdmatusel järeldeb, et ühe poole võit ei toimu teise poole kaotusena, vaid vastastikuse võiduna. *Agape* taoline rakendamine avaldub meelesparanduses ja vastastikuses leppimises. Ühiskonnas väljendub see selles, et vaenutsevad pooled lähenevad „mõlemapoolse omaksvõtmise“² kaudu.

Agape rakendamisega seoses osutub aga probleemiks veendumus pärispatu toimest, mille tõttu ei ole võimalik *agape*’t vahetult teostada, nagu seda patsifistid üritavad teha. Seetõttu peame tõdema, et paljud poliitilised otsused, mis küll väljendavad püüdu rahu ja õigluse poole osutuvad teostamatuks, sest inimesed on patused. Selle tõttu ka riikidevahelistes suhetes on valdavaks rahvuslik üleolek, rassivaen ja religioosne tagakius.³ See viib järelduseni, et eneseõigus ja kõrkus on peamised konfliktide põhjustajad ning see omakorda paneb inimesed või inimgrupid võitlema üksteisega.

Agape otsene rakendamine, nagu patsifistid seda taotleavad, osutub võimatuks, kuna *agape* rakendamine ei saa olla vahetu pärispatu tõttu. Sellest järeldeb, et *agape*’t tuleb rakendada õiglusena. Sel juhul *agape* tuletab meile meelde, et ebaõiglus, mille vastu me võitleme, on osaliselt tagajärg meie oma ebaõiglusest. Arvestades Jeesuse korraldust „Kes teie seast ei ole pattu teinud, visaku teda esimesena kiviga“ (Jh 8, 7) võiks järeldada, et õiglane rahu teostub patukahetsuse ja vastastikuse leppimisena.⁴

Kuna käesolevas uurimuses olen kasutanud patsifistliku teooria ja õiglase sõja teooria kirjeldamisel ning võrdlemisel nii filosoofilisi kui kristlikke põhjendusi, siis järgnevalt visandan õiglase rahu teooria nii filosoofilistest kui kristlikest eeldustest lähtuvalt.

Patsifistliku teooria ja õiglase sõja teooria võrdlus käesolevas peatükis näitas ilmekalt, et alternatiivse teooria visandamine on õigustatud. Selleks on õiglase rahu teooria, mis seisneb vooruste eetika rakendamises sõja,

² A. J. Coates. 1997. Lk 286-287.

³ Kasutades Augustinuse väljendit on kõik inimesed patu ravimatu haiguse käes, mistõttu ka patu kõrvaldamine poliitikast pole võimalik ainult inimressursse kasutades.

⁴ R. B. Miller. 1991. Lk 133-135.

sõjapidamise ja sõjakuritegude karistamise probleemide lahendamiseks. Seetõttu olen ma oma uurimuses omapoolse panusena visandanud õiglase rahu teooria.

Seejuures annan endale aru, et õiglase rahu teooriaga kaasneb mitmeid probleeme. Nagu näiteks see, Pärast II maailmasõda toimus Nürnbergi kohus, kus mõisteti süüdi Saksa ohvitserid, keda karistati inimsusevastaste kuritegude eest. Kuid see kohus oli ühepoolne, sest see oli võitjate kohus kaotajate üle. See on olnud probleemiks tänapäevani, millele viitab ka Rahvusvahelise Kriminaalkohtu rajamine, et antud olukorda parandada.

Millised on õiglase rahu piirjooned?

1. See ei ole rahu iga hinnaga. Kui patsifistid peavad vägivallatust suuremaks hüveks, kui
2. See ei ole ebaõiglane rahu
- 3.

Millist rahu me tahame, kui kõneleme õiglasest rahust?

Mida me mõtleme selle all, kui räägime õiglasest rahust?

Kas peame silmas vaid sõja puudumist?

Või taotleme selle

Religioossed sõjad: püha sõda, ristisõda, (sõda Jumala autoriteediga)

Elame väga erilises ajahetkes Kolm nädalat vähem kui aasta pärast alanud relvastatud kallaletung iseseisvale Ukraina riigile on kujundanud julgeolekuolukora, milles praegu elame.

Viimase aasta jooksul on saanud igapäevaste uudiste osaks kokkuvõtted Ukraina sõjas toimuvatest arengutest. Küll on neid andnud kaitsväe ohvitserid, sõjakäigust on ülevaateid kirjutanud erinevad kolmnistid. Huvilistel on olnud võimalus jälgida sõjasündmusi. Nii on meie põlvkond siin Eestis ja meie naabermaades tundnud sõja hingust lähedamalt kui peale II MS.

Vähem on ehk teada militarism ja realism.

- 1. Militarism – ideoloogia, mis ülistab sõda ja näeb sõda ühiskonna permanentse seisundi ja ultimateelse eesmärgina.**

2. Realism - ei tunnusta moraalse käitumise võimalikust sõjas.

Moraalne dimensioon sõjapidamises on realisti jaoks võimatu.

Minu teema täna hommikul on „Õiglane rahu.“

Enne kui räägime õiglasest rahust peame rääkima õiglasest sõjast. Sõja teoreetilises, eriti filosoofilise eetika kontekstis, räägitakse õiglasest sõjast. *Iustum bellum*, ing k *just war* võib eesti keeles sõnastada mitmeti: 'õiglane sõda', 'õige sõda' või ka 'õigustatud sõda'.

Enne rahvusvahelise õiguse teket aitas just õiglase sõja kriteeriumite raamistik hinnata, milline sõda ja millised sõjapidamise viisid olid moraalselt põhjendatud ja millised mitte. Õiglane sõda on selline sõda, kus mõlemad või kõik sõja osapooled arvestavad rahvusvahelisi lepinguid ja seadusi. Sama teooria kolmas komponent õiglase sõja raamistikus on sõja õiglane lõpteamine (*ius post bellum*). Õiglase sõja teooria ambitsioon on õiguste kaitse ja korra tagamine nii enne sõda sõja ajal, kui pärast sõda. Seetõttu viimane samuti väga oluline, kuidas toimub sõjaseisukorrast üleminek õiglasele rahule.

Larry May on olnud võib-olla kõige häälekam pooldaja, kes on propageerinud jus post bellum'i tänapäevase silmapaistvuse keerukat mõistmist. Ta sõnastab kuus erinevat post bellum põhimõtet: (i) ülesehitamine, (ii) kättemaks, (iii) tagastamine, (iv) heastamine, (v) leppimine ja (vi) proportsionaalsus.²⁴ Jus post bellum proportsionaalsus mai puhul toimib omamoodi. metaprintsiibi kahes tähenduses. Esiteks on tema teooria sisemine küsimus, et jus post bellum proportsionaalsus on määratletud üksnes seoses ülejäänud viie põhimõttega selliselt, et normatiivselt soovitatavate poliitikate kuhjumine „ei tohi tekitada suuremat kahju sõjaosalise elanikkonnale. kui kahju, mida leevendab sõjajärgsete põhimõtete rakendamine”.²⁵ Poliitikate summeerimine peab püüdlema tasakaalu ja sünergia poole ning proportsionaalsus annab selle kaalutluse rubriigi.

Sellest järeldub, et sõda saaks olla õiglane üksnes siis, kui võitja kehtestab rahu mitte ainult iseenda jaoks, vaid rahu peab laienema ka nendele, keda koheldi vastastena. Niisiis peab õiglane sõda tagama mitte lihtsalt korra ja õiguse taastamise, vaid peab tagama rahu, mis on ka õiglane.

Kuna realism tugineb sageli mineviku näidetele, on suur rõhk ideel, et inimesed on sisuliselt nende olemuse poolt määratud korduvate käitumismustrite pantvangis. Selle eelduse kesksel kohal on seisukoht, et inimesed on egoistlikud ja ihaldavad võimu. Realistid usuvad, et meie isekus, meie võimuiha ja võimetus teisi usaldada viivad ennustatavate tulemusteni. Võib-olla on see põhjus, miks sõda on kogu salvestatud ajaloo

jooksul nii levinud. Kuna inividid on organiseeritud riikideks, mõjutab inimloomus riigi käitumist.

Arvatakse, et moraalil või idealismil põhinev poliitika võib viia nõrkuseni – ja võib-olla ka riigi hävitamiseni või domineerimiseni konkurendi poolt. Selles mõttes on rahvuslike huvide järgimine "amoraalne" - see tähendab, et see ei allu moraaliarvutustele.